

А. Ю. Пятровіч

УСПРЫНЯЦЕ І АСЭНСАВАННЕ СМЯРОТНАСЦІ Ў РАННЯЙ ПАЭЗІІ ЛУІЗЫ ГЛЮК

У артыкуле даследуецца праблема смяротнасці ў паэтычных творах з дэбютнага зборніка Луізы Глюк – лаўрэата Пулітцэраўскай прэміі (1993), паэта-лаўрэата ЗША (2003–2004). Праводзіцца кароткі экскурс у гісторыю згаданай праблематыкі ад старажытнасці да XX стагоддзя. Абраныя вершы разглядаюцца ў шырокім кантэксце эпохі і пануючых літаратурных напрамкаў. Раскрываецца гуманістычная і духоўная глыбіня творчасці Л. Глюк, яе тонкая эмацыйная афарбоўка. Адзначаюцца выразныя характарыстыкі творчасці паэтки, якія будуць стала развівацца ў яе пазнейшых зборніках.

Думкі пра ўласную смяротнасць, непазбежна звязаныя з рэфлексіяй над цялеснасцю ва ўсіх яе праявах, турбавалі чалавецтва з самага пачатку гісторыі. У гамераўскай «Адысеі» цень славутага героя Ахіла смуткуе ў Аідзе і марыць пра тое, каб вярнуцца да жыцця, хай нават і простым парабкам, а не цараваць мёртвым над іншымі мёртвымі. Біблія – кніга кніг, якая лягла ў аснову еўрапейскай літаратуры і культуры, – яскрава адлюстроўвае супярэчлівыя пачуцці яе аўтараў. Кніга Ёва поўніцца горыччу і нявер’ем у сэнс існавання, якое непазбежна знойдзе свой канец у нябыце: «А чалавек памірае і распадаецца; адышоў, і дзе ён? Сыходзяць воды з возера, і рака выцякае і высыхае: так чалавек ляжа і ня ўстане; да сканчэння неба ён не прагнецца і не паўстане са сну свайго»¹ [Ёв. 14:10–12]. Эклезіяст засяроджваецца на вартасці зямнога жыцця і заклікае чытача працаваць, кахаць і весяліцца, пакуль гэта магчыма: «Усё, што можа зрабіць твая рука, па сіле рабі; бо ў магіле, у якую ты ляжаш, няма ні працы, ні разважання, ні ведаў, ні мудрасці» [Эк. 9:10]. Разам з тым некаторыя біблейскія прарокі разглядаюць магчымасць уваскрэсення і пасмяротнага шчасця ці пакуты; гэтая тэма знойдзе сваё развіццё ў Новым Запавеце, а потым моцна паўплывае на светаўспрыняцце шматлікіх прадстаўнікоў еўрапейскай цывілізацыі. Найбольш выразным прыкладам гэтага з’яўляецца славутая «Боская камедыя» Дантэ Аліг’еры, якая праводзіць чытача праз складана сканструяваны, бясконца захапляльны пекла, чысцілішча і рай, дзе памерлыя адчуваюць не толькі боль, але і радасць яшчэ мацней, чым пры жыцці.

У найноўшы час і эпоху літаратурнага мадэрнізму асэнсаванне чалавечай смяротнасці робіцца больш заостраным. Аналізуючы творчасць такіх аўтараў, як В. Вульф, Г. Стайн і Т. С. Эліёт, амерыканскі літаратуразнаўца Дж. Уіцьер-Фэргюсан заўважае, што ў паэзіі і прозе першай паловы XX ст. індывідуальная смерць, чужая ці ўласная, часта губляе належную вагу перад

---

¹ Пераклад В. С. Сёмухі.

абліччам вялікіх войнаў і шматмільённых ахвяр. Нягледзячы на гэта, мадэрністы не застаюцца абьякавымі да смяротнасці: яны раз за разам падымаюць тэму разбурэння, якое прыносяць вайна, старасць і хвароба, а таксама разбурэння самой мовы, якая ўжо няздольная адпаведным чынам апісаць гістарычныя падзеі і чалавечыя пачуцці [1, р. 207]. Як адзначае расійскі даследчык А. А. Аствацатураў, у паэзіі мадэрністаў асабліва выразна адчуваецца замкнёнасць сучаснага чалавека на сабе, якая вядзе да ператварэння яго жыцця ў чараду пустых форм і паняццяў, у бессэнсоўны і несвядомы хаос; такое аўтаматычнае, дарэмнае існаванне Т. С. Эліёт назваў «смерцю-ў-жыцці» [2, с. 41–42]. Наступныя пакаленні творцаў плённа скарыстаць гэтыя ідэі.

Дэбютны зборнік Л. Глюк пабачыў свет у 1968 г. пад назвай «Першынец» (*Firstborn*). У гэты час на літаратурнай сцэне ЗША дамінавала так званая спавядальная паэзія (*confessional poetry*). Яе прадстаўнікі наважыліся выкарыстоўваць уласную творчасць як форму псіхалагічнай тэрапіі, даволі часта небяспечнай і няўдалай [3, р. 136–138]. Іх асноўнымі тэмамі сталі дзіцячыя траўмы, заганы чалавечай цялеснасці, складаныя адносіны палоў у сучасным грамадстве, і, як вынік, – страх перад жыццём і памкненне да самазабойства, бліскуча выяўленыя ў паэтычнай форме. «Паміраць – / мастацтва, як любое іншае. / Я валодаю ім беззаганна»¹, – пісала ў 1962 г. С. Плат у вызначальным для напрамку вершы «Лэдзі Лазар» (*Lady Lazarus*). Цікаўнасць да тэмы смяротнасці ў амерыканскай паэзіі канца 50-х – 60-х гг. XX ст. параўнальная з мадэрнісцкай па сваёй інтэнсіўнасці, аднак яе вылучае глыбокая інтэрналізацыя і асобнасць: лірычнае «Я» ў гэтых вершах цесна зліваецца з аўтарскім нібыта як выклік тэорыі імперсанальнай паэзіі, якую высунуў Т. С. Эліёт некалькі дзесяцігоддзяў раней [3, р. 114–124]. Паводле гісторыка амерыканскай літаратуры Р. Грэя, паэты спавядальнай плыні, нягледзячы на свой падкрэслены індывідуалізм, не адрываліся ад нацыянальных традыцый, а багата чэрпалі з іх: крыніцамі натхнення для С. Плат і яе аднадумцаў былі «пурытанская традыцыя медытацыі над апошнімі рэчамі, амерыканскае памкненне да таго, каб зазірнуць у бездань уласнай асабовасці, – і перадусім гарачае перакананне, якое адчувалі такія розныя паэты, як По і Дыкінсан, перакананне ў тым, што ўяўленне ўласнай смерці – гэта найважнейшы, вызначальны жыццёвы досвед» [4, р. 289] (тут і далей пераклад наш. – А. П.)

У дэбютным зборніку Л. Глюк крытыкі заўважылі «характэрную пазіцыю ахвяры», ўласціваю, між іншым, яе сучасніцы С. Плат; займаючы такую пазіцыю, паэтка абвінавачвала ўласнае цела з яго неўтаймаванымі жаданнямі, грубых, нячулых мужчын і саму прыроду ў злачынствах супраць сябе [5, р. 151]. Большасць твораў, прадстаўленых у «Першынцы», раскрывалі тэмы, тыповыя для спавядальнай паэзіі, і абмалёўвалі побытавыя сцэны з жыцця

---

¹ Пераклад Ю. П. Цімафеевай.

амерыканскага сярэдняга класа, прасякнутыя трывогай, смуткам і нудой. Згадкі пра смерць у іх альбо знарок трывіялізаваня, іранічна аддаленыя ад усялякага трагізму, альбо выяўляюць песімістычны погляд лірычных герояў на жыццё як кароткі і глыбока бессэнсоўны досвед. Так, шампур – гэта «завостраная смерць» індычкі, якая стане вячэрай на Дзень падзякі для раз’яднанай сям’і; сонца над морам «куляецца насустрач смерці»; веснавыя кветкі выклікаюць агіду і здольныя «давесці да смерці» адным сваім пахам і выглядам. Але ў двух вершах, дзе зыбкасць жыцця стала вядучым матывам, ужо чуваць выразна эмацыйны голас таленавітай аўтаркі. Гэта вершы «Краіна шчытаморднікаў» (*Cottonmouth Country*) і «Позні снег» (*Late Snow*).

Першы з іх апісвае злавесны пейзаж вакол каліфарнійскага мыса Хатэрас: *Fish bones walked the waves off Hatteras. / And there were other signs / That Death wooed us, by water, wooed us / By land: among the pines / An uncurled cottonmouth that rolled on moss / Reared in the polluted air. / Birth, not death, is the hard loss. / I know. I also left a skin there*¹ [6, p. 60]. Ужо тут праяўляецца надзвычай характэрнае для Л. Глюк супастаўленне індывіда і прыроды на розных узроўнях існавання, а таксама матыў адраджэння праз смерць, які зойме важнае месца ў яе позняй, сталейшай паэзіі. Навакольнае асяроддзе, недагледжанае і забруджанае чалавекам, увасабляе згаданую вышэй «пазіцыю ахвяры», тыповую для лірычнай гераіні «Першынца»: праз апісанне прыроды, якую непапраўна зганьбілі, яна выяўляе ўласнае змаганне з жаночай цялеснасцю і свой цяжкі душэўны стан. Асэнсаванне крохкасці і разбуральнасці ўсяго матэрыяльнага, якое захоплівае гераіню сваёй уладнай непазбежнасцю, прыводзіць яе да атаясамлення самой сябе з жывародзячай змяёй. Як працэсы памірання, так і нараджэння ўяўляюць сабой пераход з аднаго стану ў іншы, што парадаксальна збліжае іх у эмацыйнай афарбоўцы. Самка шчытамордніка становіцца для гераіні сімвалам духоўнага пераўвасаблення ва ўсёй яго складанасці: старое «Я», пакінутае ў мінулым, як змяіная скура, – гэта не бессэнсоўны цяжар, варты таго, каб яго проста скінуць, а сумная непазбыўная страта. Не толькі душэўныя, але і фізічныя траўмы, якія можа перажыць жанчына падчас сталення, зліваюцца ў вобразе змяі, што пакутуе ў радзільных муках, тым самым набываючы аднолькавую важкасць і значнасць. Духоўнае ў творах Л. Глюк не супрацьпастаўляецца матэрыяльнаму, а яднаецца з ім у складанай метафарычнай сувязі.

Лірычная гераіня «Позняя снегу» таксама грае роль уважлівай назіральніцы: *Seven years I watched the next-door / Lady stroll her empty mate. / One May he turned his head to see / A chrysalis give forth its kleenex creature: // He'd*

---

¹ «Косткі рыб плылі па хвалях ад Хатэраса. / І былі іншыя знакі / Таго, што Смерць чаравала нас у вадзе, чаравала нас / На зямлі: сярод соснаў / Раскручаны шчытаморднік, які выгінаўся ў імху, / нараджаў у забруджаным паветры. / Нараджэнне, не смерць – гэта цяжкая страта. / Я ведаю. Я таксама пакінула там сваю скуру».

*forgotten what they were. <...> / He gurgled from his wheelchair, finally // Dying last Fall. I think the birds came / Back too soon this year. The slugs / Have been extinguished by a snow. Still, all the same // She wasn't young herself. It must have hurt her legs / To push his weight that way. A late snow hugs / The robins' tree. I saw it come. The mama withers on her eggs*¹ [6, p. 67]. Верш пачынаецца згадкай пра архетыпічны тэрмін – сем гадоў, за якія герой чароўнай казкі звычайна праходзіць важнае выпрабаванне альбо вучыцца чамусьці новаму [7, с. 57]. Але перад чытачом паўстае не ўвесь гэты час, які застаецца пераважна ў цемры, а тры пераходныя поры года: вясна, восень і новая вясна. Першая вясна, якая традыцыйна асацыіруецца з абуджэннем прыроды, дае шанс на тое, што да старога чалавека са згубленай памяццю вернецца асэнсаванне рэчаіснасці, але гэтая надзея адразу сыходзіць у нябыт. Восень прыносіць смутак і смерць; новая вясна не паспявае змяніць зіму і амаль пазбаўляе чытача спадзяванняў на адраджэнне і перамогу жыцця. Па кантрасце з першай страфой, якая малое нараджэнне матылька, трэцяя згадвае не толькі пра смерць ўсяго старога, але і пра гібель, літаральна вынішчэнне садовых слімакоў, а чацвёртая – апісвае небяспечны для жыцця снег, які пакрывае дрэвы і птушынае гняздо. Твор завяршаецца на мінорнай ноце: казка не мае бесклапотна шчаслівага фіналу. Пры гэтым нельга сцвярджаць, што ўрокі смутнай рэчаіснасці, у якой жыве лірычная гераіня, – гэта выключна скарэнне перад старасцю, заняпадам і трагізмам лёгка разбуральнага быцця. У вершы «Позні снег» аўтар ускосна параўноўвае жонку, якая ахвяруе сваім спакоем і здароўем, каб даглядаць хворага мужа, з птушкай, якая не злятае з наседжаных яек, каб уратаваць саму сябе ад штодзённай небяспекі – стылага надвор'я. Паэтка Л. Глюк ізноў яднае ў паэтычнай блізкасці чалавека – жанчыну, як гэта звычайна бывае ў яе паэзіі, – і з'явы навакольнай прыроды, гэтаксама адухоўленыя і надзеленыя суб'ектнасцю. Ахвяра ў імя любові і жыцця знаходзіцца ў ідэйна-тэматычным фокусе верша; усведамленне таго, што барацьба, хутчэй за ўсё, мусіць скончыцца паразай, надае яму тужлівую афарбоўку, але не агортвае чытача пачуццём абсалютнай бессэнсоўнасці.

Такім чынам, у найлепшых узорах ранняй паэзіі Л. Глюк асэнсаванне чалавечай смяротнасці прасякнута тонкім эмацыйным пафасам. Увага да ўласных і чужых пачуццяў, да складанага свету жывёл і раслін надзяляе яе лірычную гераіню здольнасцю разважаць аб зыбкасці ўсеагульнага існавання. Як заўважае амерыканскі даследчык В. Бромбэрт, рэфлексія над

¹ «Сем гадоў я назірала за тым, як / Суседка возіць свайго звар'яцелага мужа. / Неяк у маі ён павярнуў галаву, каб пабачыць / Кокан, з якога па цыраце паўзла стварэнне; // Ён забыў, што гэта такое. <...> / Ён як быццам клекатаў у сваім вазку і нарэшце // Памёр мінулай восенню. Мне здаецца, птушкі прыляцелі / Зарана ў гэтым годзе. Слімакоў / Пазабівала снегам. Але ўсё роўна // Яна сама была немаладой. Напэўна, ёй балелі ногі, / Калі яна штурхала такі цяжар. Позні снег абдымае / Дрэва з заранкамі. Я гэта адчула. Мама чахне на сваіх яйках».

смяротнасцю не тоесная апантанасці смерцю альбо макабрычнымі рэчамі, да якіх можна аднесці, апрача іншага, найгоршыя праявы старэчых хвароб, апісаныя ў «Познім снезе». «Парадаксальным чынам асэнсаванне ўласнай смяротнасці дазваляе нам усвядоміць, што мы яшчэ жывем, задаць пытанні пра тое, як жыць, узняць маральныя праблемы» [8, р. 165]. Адчуванне непарыўнай еднасці чалавека і свету, у якім ён жыве, пазбаўляе гераіню Л. Глюк і яе чытача натуральнай боязі перад смерцю і заганамі цялеснасці, ператвараючы страх у спакойны смутак. Нават у сваім дэбютным зборніку Л. Глюк не толькі следуе старэйшым і больш дасведчаным сучаснікам, аддаючы належнае актуальнай літаратурнай модзе: між плыняў найноўшай гісторыі, даволі часта пазбаўленай адчування боскай прысутнасці, а разам з ёй – надзей на жыццё пасля жыцця, паэтка становіцца выразніцай усёабдымных ідэй і настрояў.

ЛІТАРАТУРА

1. *Whittier-Ferguson, J. Mortality and Form in Late Modernist Literature / J. Whittier-Ferguson.* – N. Y. : Cambridge Univ. Press, 2015. – 290 p.
2. *Аствацатуров, А. А.* Проблема смерти в поэтической системе Т. С. Элиота // *Фигуры Танатоса: Искусство умирания : сб. статей / ред. А. В. Демичев, М. С. Уваров.* – Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУ, 1998. – С. 34–50.
3. *Hayes, P. Robert Lowell and the Confessional Voice / P. Hayes.* – N. Y. : Peter Lang Publishing, 2013. – 150 p.
4. *Gray, R. A History of American Poetry / R. Gray.* – Chichester : Wiley-Blackwell, 2015. – 542 p.
5. *Morris, D. The Poetry of Louise Glück: A Thematic Introduction / D. Morris.* – Columbia : Univ. of Missouri Press, 2006. – 274 p.
6. *Glück, L. Poems 1962–2012 / L. Glück.* – N. Y. : Farrar, Straus and Giroux, 2013. – 656 p.
7. *Пропп, В. Я.* Морфология волшебной сказки / В. Я. Пропп. – М. : Изд-во «Лабиринт», 2001. – 192 с.
8. *Brombert, V. Musings on Mortality: From Tolstoy to Primo Levi / V. Brombert.* – Chicago : The Univ. of Chicago Press, 2013. – 200 p.

This article deals with the problem of mortality in the texts from the first poetry collection of Louise Glück – Pulitzer Prize winner (1993) and US Poet Laureate (2003–2004). A short study into the history of the chosen problematics from ancient times the 20th century is carried out. Selected poems are analyzed in the broad context of the era and leading literary movements. Close attention is paid to the humanistic and spiritual depth of L. Glück's poetry and its delicate emotional overtones. Significant characteristics of her works that will find a stable development in the later poetry collections are revealed.

Поступила в редакцию 25.10.2019